

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології
факультету № 6

ЛЕКЦІЯ 6

з навчальної дисципліни «Судова експертологія»
вибіркових компонент освітньої програми першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти

Спеціальність: 262 «Правоохоронна діяльність»

ТЕМА 6

Класифікація судових експертиз

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 р. № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 р. № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної
ради ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 р. № 7

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6. Протокол від 21.08.2023 року № 7

Розробники:

Завідувач кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ д.ю.н., професор Щербаковський М. Г.,

Рецензенти:

Заступник директора Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса з наукової роботи д.ю.н., професор Сімакова-Єфремян Є. Б.

Професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, д.ю.н., професор Степанюк Р. Л.

План лекції

1. Процесуальна класифікація судових експертиз.
2. Класифікація судових експертиз за галузями знань

Рекомендована література:

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змінами станом на 09.09.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>
2. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС України від 17.07.2017 № 591. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17#Text>
3. Експертизи у судочинстві України: посібник / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, І. В. Гори. Київ: Юрінком Інтер, 2015. 504 с. URL: <https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf>
4. Клименко Н. І. Судова експертологія. Курс лекцій. Київ: Видавничий дім «Ін-Юре»: 2007. 528 с..
5. Макаренко Е. І. Негодченко О. В., Тertiшник Н. Н. Експертизи на досудовому слідстві: посібник. Днепропетровськ., 2001. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/2815/1/%d0%a2%d0%b5%d1%80%d1%82%d0%b8%d1%88%d0%bd%d0%b8%d0%ba%20%d0%92.%20%d0%9c.%20%2c%20%d0%9d%d0%b5%d0%b3%d0%be%d0%b4%d1%87%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%9e.%20%d0%92.%2c%20%d0%9c%d0%b0%d0%ba%d0%b0%d1%80%d0%b5%d0%bd%d0%ba%d0%be%20%d0%95.%20%d0%86.%20%d0%84%d0%9a%d0%a1%d0%9f%d0%95%d0%a0%d0%a2%d0%98%d0%97%d0%98%20%20%d0%9d%d0%90%20%d0%94%d0%9e%d0%a1%d0%a3%d0%94%d0%9e%d0%92%d0%9e%d0%9c%d0%a3%20%d0%a1%d0%9b%d0%86%d0%94%d0%a1%d0%a2%d0%92%d0%86.pdf>
6. Судова експертологія : підруч. / за заг. ред. В.М.Тertiшника. Харків: Право, 2021. 280 с. URL: https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4488&download_id=1495
7. Судові експертизи в процесуальному праві України: навч. посіб. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с. <https://lira-k.com.ua/preview/12767.pdf>
8. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.-практ. пособие. Харьков: Эспада, 2005. 544с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/UP/SHERBAKOVSKIY_2005.pdf
9. Щербаковский М. Г. Судова експертологія : посібник. Харків, ХНУВС.

2009.. 190 с.

10. Щербаківський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с.
URL:http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6020/Provedennia%20ta%20vykorystannia%20sudovykh%20ekspertyz%20u%20kryminalnomu%20provadzhenni_monohrafiia_M%20H%20Shcherbakovskyi_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y

11. Методичний посібник для працівників органів досудового слідства з питань призначення та проведення судової експертизи / За заг. ред. П. В. Коляди. К: УВПД ГШ МВС України, 2008. 278 с.
URL:<https://ru.bglib.org/book/2985774/bdda32>

12. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни “Судова експертологія: поняття, структура, завдання, функції” (галузь знань 0304 “Право”, освітньо-кваліфікаційний рівень “Магістр”, спеціальність 8. 18010003 “Судова експертиза”) / уклад.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель, та ін. Харків: Національний університет “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2012. 24 с.
URL:https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/NMP_0074.pdf

1. Процесуальна класифікація судових експертиз.

Класифікація судових експертиз служить для з'ясування їхнього змісту, а також специфіки їхньої організації, проведення й оформлення.

Судові експертизи класифікуються за процесуальною підставою та застосованими спеціальними знаннями.

Процесуальні види судових експертиз:

1. За обов'язковістю проведення:

а) обов'язкові експертизи, необхідність призначення яких імперативно зазначена в кримінально-процесуальному законі (ст. 242 КПК України);

б) необов'язкові, що призначаються слідчим залежно від обставин розслідуваної справи.

2. За місцем проведення експертного дослідження:

а) експертизи, що проводяться в експертній установі;

б) експертизи, що проводяться поза експертною установою: у суді, на місці події, на місці знаходження досліджуваного об'єкта. Вибір місця проведення експертизи залежить, насамперед, від методів спеціального дослідження, можливості їхнього застосування в певних умовах до певних об'єктів, можливості доставляння об'єкта дослідження в експертну установу. Більшість судових експертиз вимагає проведення досліджень об'єктів у лабораторних умовах.

3. За послідовністю проведення:

а) первинні експертизи;

б) повторні експертизи, що призначаються у відношенні того самого об'єкта дослідження й без зміни питань, поставлених на вирішення первинної експертизи.

4. За обсягом дослідження:

а) основні експертизи;

б) додаткові експертизи, які призначаються у випадку, коли потрібно збільшити обсяг первісного основного дослідження.

5. За кількістю експертів та галузей знань, що використовуються під час проведення досліджень:

а) одноособові та комісійні експертизи;

б) однорідні експертизи, проведені на основі наукових положень однієї галузі знання, та комплексні експертизи, що вимагають для вирішення поставлених питань використання даних з декількох галузей знань.

Первинною експертизою називається експертиза, що вперше призначається слідчим для дослідження певних об'єктів. У відношенні цих же об'єктів згодом можуть призначатися додаткові або повторні експертизи.

Слід зауважити, що в КПК України відсутні поняття додаткової та повторної експертиз, однак пропозиції їх введення в кодекс надані у Верховну Раду. Підстави і порядок призначення додаткової та повторної експертиз відрізняються

особливостями й регламентовані ст. 113 Цивільного процесуального кодексу (далі – ЦПК), ст 111 Кодексу адміністративного судочинства (далі = КАС).

Додаткова експертиза призначається у випадках, коли в результаті оцінки висновку експерта, який раніше проводив первинну, основну, експертизу, установлені недоліки. Перелічимо їх.

1. Первинне експертне дослідження відрізняється неповнотою. Неповнота експертного дослідження має місце в наступних випадках:

- експертом не вирішена частина питань, поставлених перед ним у постанові слідчого про призначення експертизи;
- змінено або зменшено обсяг завдання, сформульований у постанові про призначення експертизи. Наприклад, замість відповіді на питання про приналежність осколків скла єдиному цілому виробу – розсіювачу фари експертом даний висновок про належність осколків до одного роду скла – світло технічного;
- не досліджені всі представлені на експертизу об'єкти. Найчастіше має місце у випадку надання на експертизу великої кількості об'єктів дослідження;
- не враховані всі обставини кримінальної справи, що мають значення для вирішення поставлених питань.

2. Недостатня ясність висновків. Невизначеність висновків виражається в наступному:

- експертом використані нечіткі формулювання, що призвело до невизначеності висновків. Наприклад, висновок “Слід міг бути залишений взуттям підозрюваного” не дозволяє дійти категоричної думки відносно встановлюваного факту;
- висновки дані в такому формулюванні, що вимагає спеціальних знань для розуміння їх сутності. Наприклад, “Білий порошок у пакеті є альфаметадоном”. Наведена експертом назва порошку вимагає пояснень, чи є він наркотичним засобом чи ні.

Таким чином, додаткова експертиза призначається для доповнення раніше проведеного первинного дослідження. У випадках, коли виникає необхідність провести дослідження нових або тих самих об'єктів, але при інших обставинах справи, призначається нова експертиза, яка не є додатковою. Так, при розслідуванні дорожньо-транспортної події можуть бути послідовно призначені кілька окремих експертиз по встановленню одного питання – технічної можливості запобігти наїзду, але при різних вихідних даних (видимості перешкоди, швидкості руху транспортного засобу й ін.), установлених з різних джерел.

Додаткову експертизу варто відрізняти від нової самостійної експертизи, при проведенні якої можуть досліджуватися ті самі об'єкти, але для вирішення інших питань. Наприклад, відносно документа може бути призначена техніко-криміналістична експертиза документів для встановлення первісних закреслених записів, а потім почеркознавча – для ідентифікації виконавця цих записів.

Законом допускається проведення додаткової експертизи тим самим експертом, який проводив первинне експертне дослідження.

З метою усунення неясності або неповноти висновку експерта, коли немає необхідності в проведенні досліджень об'єктів, додаткова експертиза може бути замінена допитом експерта. З іншого боку, якщо для одержання доповнення до висновку експерта, що є підставою допиту експерта, потрібно провести дослідження об'єктів, то необхідно призначити додаткову експертизу.

Повторна експертиза призначається після оцінки висновку первинної експертизи у випадках обґрунтованого сумніву у вірогідності винесених остаточних висновків. Відзначимо причини призначення повторної експертизи.

1. Висновки первинної експертизи необґрунтовані.

Необґрунтованість експертного висновку визначається при оцінці його змісту й структури. Непереконливим, необґрунтованим висновок визнається в наступних випадках:

- викликає сумнів застосована експертом методика, недостатній обсяг проведених досліджень або комплекс установлених властивостей (ознак) об'єктів, аргументація умовиводів основана на застарілих, неточних даних або науково необґрунтованих припущеннях, висновки не впливають із результатів досліджень або суперечать їм і т.п.

Необґрунтованість експертного дослідження, як підстава призначення повторної експертизи, відрізняється від неповноти експертного висновку, що служить підставою призначення додаткової експертизи. Перша підстава пов'язана з тим, що не проведено дослідження об'єктів у повному обсязі, відповідно до вимог експертної методики, і це вплинуло на обґрунтованість висновків. Підстави призначення додаткової експертизи пов'язані з відсутністю досліджень відносно окремих об'єктів, що, однак, не впливає на обґрунтованість висновків, зроблених за результатами досліджень, які були проведені експертом.

Встановлення перерахованих обставин, що характеризують підставу призначення повторної експертизи, є досить складним для слідчого, оскільки вимагає знання експертних методик. У зв'язку з цим істотну допомогу в правильній оцінці висновку первинної експертизи може надати слідчому консультація обізнаної особи;

- висновки експерта повністю або частково не основані на результатах проведеного ним дослідження. Це означає логічну суперечливість експертного висновку, коли сформульовані кінцеві висновки: а) не впливають із проміжних висновків, що наводяться у дослідницькій частині висновку після визначення окремих властивостей об'єктів; б) суперечать даним, наведеним у додатках до висновку; в) не відповідають зображенням дослідницьких фотознімків і ін.

Визначення вказаних невідповідностей цілком доступне навіть особі, що не має спеціальних знань у проведеній експертизі, у тому числі слідчому. Уважне ознайомлення з усім текстом висновку експерта, зіставлення кінцевих результатів з описом процесу дослідження й отриманих проміжних даних дозволяє простежити логічний шлях побудови висновків і оцінити їх обґрунтованість.

На цій же підставі повторна експертиза може бути призначена при незгоді слідчого з повідомленням експерта про неможливість дачі висновку.

2. Висновки експерта суперечать іншим матеріалам справи або є інші сумніви в його правильності.

Ці протиріччя й сумніви є результатом оцінки сукупності доказів, проведеної слідчим при зіставленні остаточних висновків експерта з іншими отриманими в справі даними.

Правильність експертного висновку означає відповідність висновків експерта об'єктивній дійсності. Привід засумніватися в правильності висновку експерта виникає тоді, коли відносно фактів, із приводу яких була призначена експертиза, є незбіжні з висновком експерта дані, установлені різними засобами доказування: показаннями свідків, результатами ревізій, висновками інших експертиз, різними документами й ін.

Разом з тим варто мати на увазі, що протиріччя висновку експерта матеріалам справи може бути обумовлено не тільки невірно проведеним експертним дослідженням, але й хибністю показань учасників розслідування, недоброякісністю документів і т.п. Тому при незгоді з висновками експерта призначення повторної експертизи не є обов'язковим. При вирішенні цього питання варто враховувати наявність інших доказів щодо обставин, які є предметом проведеної експертизи. У деяких випадках повторна експертиза (наприклад, відносно складу мікрочастинок речовин) не може бути проведена

внаслідок істотної зміни або знищення об'єктів при проведенні первинної експертизи.

Таким чином, істотною ознакою повторної експертизи є те, що на її вирішення ставляться ті самі питання, досліджуються ті самі об'єкти при тих самих вихідних даних, що й у первинній експертизі. Зміна або доповнення вихідних даних, надаваних у розпорядження експерта, або зміна питань відносно раніше досліджуваних об'єктів служить підставою для призначення нової експертизи.

Проведення повторної експертизи може бути доручено тій же самій експертній установі, в якій виконувалася первинна експертиза, але тільки іншому експертові або експертам, а так само іншій експертній установі.

Експертиза не є повторною, якщо:

а) проводиться за матеріалами, що містять дані, які відрізняються від представлених на первинну експертизу. Такою буде, наприклад, автотехнічна експертиза, для проведення якої представлено нові вихідні дані про дорожньо-транспортну подію (швидкість автомобіля й пішохода, відстань видимості й ін.), які не збігаються з даними, використаними при проведенні попередньої експертизи;

б) для вирішення раніше поставлених питань представлено нові об'єкти;

в) відносно раніше досліджених об'єктів винесено нові питання.

По кримінальній справі може бути призначена необмежена кількість експертиз. Однак не всяку другу, третю й наступну експертизи варто вважати додатковими або повторними. Вони розрізняються за фактами підставами призначення. Так, новою буде експертиза того ж роду, виду, призначена у відношенні не досліджених раніше об'єктів і (або) вирішення нового питання. Наприклад, первинними будуть друга, третя й наступні дактилоскопічні

експертизи, у яких ставляться ідентифікаційні питання по відбитках, виявлених на місці події, що зіставляються із відбитками рук осіб, які перевіряються.

Комісійна експертиза – це експертиза, проведена декількома (не менше двох) експертами однієї спеціальності.

Комісійна експертиза завжди однорідна, тобто при її проведенні використовуються дані однієї галузі спеціальних знань, наприклад, судового почеркознавства, балістики, автотехніки й ін.

Проведення комісійних експертиз обумовлено наступними причинами:

1) складністю процедури дослідження й оцінки отриманих результатів. Так, згідно з п. 2.4 „Інструкції про проведення судово-медичної експертизи” тільки комісією проводяться експертизи по справах про залучення до кримінальної відповідальності медичних працівників за професійні порушення, повторні експертизи за матеріалами кримінальних справ, а також експертизи по визначенню втрати загальної й професійної працездатності;

2) особливою відповідальністю й значимістю результатів експертизи по кримінальній справі. Наприклад, в експертних установах Міністерства юстиції України повторні експертизи проводяться переважно комісією;

3) навчанням експерта-стажиста в період підготовки до самостійної роботи. У цьому випадку експертиза проводиться комісією, що складається з експерта-стажиста й досвідченого співробітника експертної установи.

Комісійна експертиза може бути призначена слідчим. Вказівка в постанові про проведення експертизи в складі комісії є обов'язковою для керівника експертної установи. У випадку неможливості сформувати комісію (наприклад, у зв'язку з наявністю в установі тільки одного експерта необхідної спеціальності) слідчому направляється відповідне повідомлення. У відповідності до Інструкції МЮ України керівник експертної установи вправі самостійно доручити

проведення експертизи декільком експертам, незважаючи на відсутність вказівки про це в постанові слідчого, який призначив експертизу.

Експерти, які входять до складу комісії для проведення експертизи, досліджують ті самі об'єкти з метою вирішення тих самих питань. Кожний член комісії вирішує поставлене слідчим завдання цілком, у повному обсязі. Експерти можуть проводити дослідження окремо, якщо дозволяє кількість матеріалів, що надійшли, або спільно.

При формуванні комісії призначається провідний експерт (голова комісії), який виконує організаційні функції в процесі проведення експертизи. Всі члени комісії, незважаючи на різну компетентність (досвід і знання), мають рівні процесуальні права та обов'язки. У ході проведення досліджень і під час обговорення їхніх результатів члени комісії вправі радитися один з одним. Якщо експерти повністю згодні один з одним, дійшли єдиної загальної думки, то вони дають один висновок. При наявності розбіжностей між експертами кожний з них дає свій висновок окремо.

Таким чином, ознаками комісійної експертизи є:

- проведення експертизи декількома експертами;
- експерти – члени комісії мають однакову спеціальність (компетенцію);
- за результатами досліджень члени комісії радяться і при взаємній згоді дають єдиний висновок;
- у випадку розбіжностей кожний експерт вправі дати свій окремий висновок, за який несе особисту відповідальність.

Комплексна експертиза – це експертиза, при проведенні якої беруть участь кілька експертів різних спеціальностей.

Комплексні експертизи призначаються в ситуаціях, коли експертне завдання не може бути вирішене на основі однієї галузі знань. Для досягнення процесуальної вимоги повноти, всебічності й об'єктивності доказування необхідна

інтеграція різних галузей спеціальних знань. Це відповідає слідчим ситуаціям, коли встановлення тієї або іншої обставини вимагає використання спеціальних знань, що відносяться до декількох галузей, тобто необхідно провести дослідження одного об'єкта експертами різних спеціальностей, але з однією метою.

Проведення таких експертиз впливає з потреб слідчої практики у вирішенні питань, що перебувають на стику різних наук і потребують пізнань у різних галузях знань. В експертній діяльності це – граничні завдання, суміжні для різних класів, родів судових експертиз. Наприклад, комплексні судово-медичні-автотехнічні експертизи призначаються для встановлення особи, яка сиділа за кермом транспортного засобу до аварії, або визначення виду транспортного засобу по залишених ним ушкодженням на тілі потерпілого. В інших ситуаціях комісією експертів, що включає трасолога, автотехніка, волоконознавця, металознавця, судового медика та інших фахівців, встановлюється факт контакту між різними предметами, виділеними за обставинами розслідуваної справи: ніж і одяг, бампер автомобіля й колесо велосипеда й ін. Нерідко призначається комплексна судова психолого-психіатрична експертиза для встановлення здатності обвинувачуваних, підозрюваних, потерпілих, свідків правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, правильно розуміти характер і значення чинених з ними дій і робити опір.

При проведенні комплексної експертизи кожний експерт самостійно досліджує тільки ті об'єкти, які відносяться до його компетенції, і застосовує ті методи, якими володіє. Експерт несе особисту відповідальність за ту частину досліджень, що він провів, і за отримані ним результати (проміжні висновки). Для координації досліджень при проведенні комплексної експертизи також призначається провідний експерт.

Істотна особливість комплексної експертизи, що відрізняє її від однорідної, полягає в тому, що експерт однієї спеціальності на підставі тільки своїх досліджень не може відповісти на поставлені слідчим питання. Лише об'єднавши результати всіх різнорідних досліджень, експерти розв'язують поставлені питання.

Можна виділити дві типові ситуації проведення комплексних експертиз.

Відповідно до першої ситуації для відповіді на питання, що вимагають інтеграції знань, експерти різних спеціальностей, але обізнані в предметі експертизи, самостійно проводять дослідження, а потім синтезують свої окремі висновки й формулюють спільну відповідь, яка підписується всіма експертами.

У другій ситуації для вирішення поставленого питання необхідно провести окреме дослідження, за результатами якого формулюється кінцевий висновок. Відзначені проміжні дослідження проводить експерт відповідного профілю. Такі допоміжні дослідження пов'язані з необхідністю залучення фахівців з окремих складних інструментальних методів дослідження, які володіють комп'ютерною технікою й т.д. Так, згідно з п. 2.11 Інструкції про проведення судово-медичної експертизи МОЗ України, коли для відповіді на питання виникає необхідність у проведенні судово-медичних лабораторних досліджень, судово-медичний експерт має право направити всі необхідні матеріали на ці дослідження. На відміну від першої, у цій ситуації експерт, що досліджує частину властивостей об'єкта, некомпетентний у вирішенні остаточного завдання, тому не бере участі у формулюванні кінцевого висновку. Завдання, розв'язувані такими експертами, є проміжними стосовно головного завдання, сформульованого в постанові слідчого. Виникнення розглянутої ситуації обумовлено рядом причин. По-перше, проведення складних досліджень у повному обсязі відповідно до сучасних експертних методик стає непосильним для експертів, що володіють спеціальними пізнаннями в об'єкті, але не мають навичок роботи з аналітичним обладнанням. По-друге, у великих експертних установах здійснюється спеціалізація експертів з

окремих, у першу чергу інструментальних методів дослідження. Проведені фахівцями дослідження об'єктів автономні, а їх результатом є інформація про окремі властивості досліджуваних об'єктів.

Якщо в комісійній експертизі кожний експерт компетентний у повному обсязі досліджень, то в комплексній експертизі експерти компетентні тільки в частині проведених досліджень. Таким чином, у комплексній експертизі кінцевий висновок формулюється на підставі досліджень, які повністю не проводив жоден з експертів. Відповідь на поставлені слідчим питання можлива лише як синтезований результат всіх окремих досліджень. При формулюванні кінцевих висновків за проміжними результатами, отриманими кожним експертом окремо, має місце умовна відповідальність експертів. Експерти (експерт), які формулюють кінцевий висновок, відповідають за його правильність за умови, що результати досліджень інших учасників експертизи правильні. При цьому від експертів потрібне чітке уявлення про схему всього дослідження, застосовувані засоби і методи на всіх етапах.

У зв'язку з указаними особливостями на комплексну експертизу не може бути поширена вимога дачі експертом висновку тільки на підставі особисто проведених досліджень, що є обов'язковим для одноособової й комісійної експертиз. У комплексній експертизі експерт, не згодний з висновками інших членів комісії, підписує тільки свою частину досліджень. Він не може формулювати відповідь на поставлене слідчим питання одноосібно. Комплексна експертиза тим і відрізняється від комісійної, що вимагає залучення фахівців з різних галузей знань.

Резюмуючи викладене вище, можна відзначити наступні ознаки комплексної експертизи:

- комплексна експертиза проводиться декількома експертами;
- експерти – члени комісії мають різні спеціальності (компетенцію);

- мета спільного експертного дослідження – встановлення одного шуканого факту;
- експерти з вузькою спеціалізацією за результатами проведених ними досліджень виносять проміжний висновок і не беруть участі у формулюванні кінцевого висновку на поставлені слідчим питання;
- на основі різних досліджень, але узагальнення й оцінки отриманих результатів експертами (експертом) формулюється загальний висновок у єдиному документі;
- у випадку сумніву у висновках інших експертів експерт вправі підписати тільки даний ним проміжний висновок або дати окремий висновок за результатами проведених ним досліджень. При цьому ним не вирішується кінцеве завдання (питання слідчого) і юридичної відповідальності за весь висновок (як доказ) експерт не несе.

2. Класифікація судових експертиз за галузями знань

Клас експертиз являє собою множину експертиз, об'єднаних спільністю знань, які служать джерелом формування їх теоретичних і методичних основ.

Рід експертиз – експертизи певного класу, які виділяються за загальними для них предметом, об'єктом, методикою експертного дослідження й відповідної галузі науки про судову експертизу.

Вид експертиз – експертизи певного роду, які відрізняються специфічністю предмета (експертних завдань), об'єктів або особливими методиками дослідження.

У Міністерстві юстиції України прийнята наступна класифікація судових експертиз, відповідно до якої фахівцям присвоюється кваліфікація (експертна спеціальність) судового експерта.

I клас. Криміналістичні експертизи:

- почеркознавча;
- лінгвістична експертиза мовлення;

- технічна експертиза документів;
- експертиза зброї та слідів і обставин її використання;
- трасологічна (крім досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень, які проводяться в бюро судово-медичної експертизи);
- фототехнічна,
- портретна;
- експертиза голограм;
- відео-, звукозапису;
- вибухотехнічна;
- техногенних вибухів;
- матеріалів, речовин та виробів:
 - лакофарбових матеріалів і покриттів;
 - полімерних матеріалів;
 - волокнистих матеріалів;
 - нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів;
 - скла, кераміки;
 - наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів;
 - спиртовмісних сумішей;
 - ґрунтів;
 - металів і сплавів та виробів з них;
 - наявності шкідливих речовин (пестицидів) у навколишньому середовищі;
 - речовин хімічних виробництв та спеціальних хімічних речовин;
 - харчових продуктів;
 - сильнодіючих і отруйних речовин);
 - біологічна.

II клас. Інженерно-технічні:

- інженерно-транспортна (автотехнічна, транспортно-трасологічна, залізнично-транспортна);
- дорожньо-технічна;
- будівельно-технічна;
- оціночно-будівельна;
- земельно-технічна;
- оціночно-земельна;
- експертиза з питань землеустрою;
- пожежно-технічна;
- безпеки життєдіяльності;
- гірничотехнічна;
- інженерно-екологічна;
- електротехнічна;
- комп'ютерно-технічна;
- телекомунікаційна,
- електротранспортна експертиза;
- експертиза технічного стану ліфтів;
- інженерно-механічна;
- водно-технічна; авіаційно-технічна.

III клас. Економічні експертизи:

- бухгалтерського та податкового обліку;
- фінансово-господарської діяльності;
- фінансово-кредитних операцій.

IV клас. Товарознавчі експертизи:

- машин, обладнання, сировини та споживчих товарів;
- транспортно-товарознавча;

- військового майна, техніки та озброєння.

V клас. Експертиза у сфері інтелектуальної власності:

- літературних та художніх творів;
- фонограм, відеограм, програм (передач) організації мовлення; винаходів і корисних моделей;
- промислових зразків; сортів рослин і порід тварин;
- комерційних (фірмових) найменувань, торговельних марок (знаків для товарів і послуг), географічних зазначень;
- топографій інтегральних мікросхем;
- комерційної таємниці (ноу-хау) і раціоналізаторських пропозицій;
- економічна у сфері інтелектуальної власності.

VI. Психологічна експертиза.

VII. Мистецтвознавча експертиза.

VIII. Екологічна експертиза.

IX. Військова експертиза.

X. Судово-ветеринарна експертиза.

XI. Гемологічна експертиза.

XII. Історико-археологічна

У Міністерстві охорони здоров'я України існує наступна класифікація експертиз.

I клас. Судово-медичні експертизи.

- Експертиза трупів у випадках насильницької смерті.
- Експертиза трупів при підозрі застосування насилля або з інших обставин, що обумовлюють необхідність такої експертизи.
- Експертиза потерпілих, обвинувачених та інших осіб.

- Експертиза речових доказів.
- Експертиза за матеріалами кримінальних та цивільних справ.

II клас. Судово-психіатричні експертизи.

- Амбулаторна експертиза.
- Стаціонарна експертиза.
- Посмертна експертиза.
- Заочна експертиза.

У зв'язку з постійним розвитком судових експертиз наведені класифікації не можуть вважатися остаточними, вони постійно вдосконалюються. Так, слідчій практиці відомі випадки проведення судово-ветеринарних, судово-геномних і інших експертиз, поки не включених у класифікації.

Критерієм розмежування судових експертиз і підставою сучасної їх класифікації є предмет, об'єкт і методика роду (виду) судової експертизи в сукупності зі спеціальними знаннями, використовуваними при проведенні досліджень. Кожна судова експертиза характеризується власними об'єктами, завданнями, методиками (методами), теоретичні і практичні аспекти яких розробляються судовою експертологією.

Необхідність урахування всіх чотирьох компонентів при диференціації експертиз можна проілюструвати на наступних прикладах. Ніж може бути об'єктом дослідження різних експертиз: холодної зброї (вивчає конструкцію і міцність), дактилоскопічної (встановлює наявність відбитків пальців рук), матеріалознавчої (встановлює наявність часток волокон), судово-медичної (встановлює наявність слідів крові). Ті самі питання (предмет експертизи) про встановлення належності осколків скла одному виробу вирішуються трасологічною експертизою або експертизою скла і виробів різними експертними методами. У трасологічній експертизі оптичними методами досліджуються

особливості поверхонь руйнування, у матеріалознавчій – фізичними методами вивчаються різноманітні властивості скла порівнюваних осколків.

Як було вказано вище, відповідно до сучасної систематизації судові експертизи підрозділяються на класи, роди і види. Аналіз процесу формування нових родів і видів судових експертиз показує, що спочатку предмет експертизи повністю відповідає якій-небудь науці або галузі знання і цілком ґрунтується на ній. При цьому судово-експертна специфіка ще не сформувалася. Спеціальних знань, взятих з базової науки, цілком достатньо для вирішення експертних завдань. Поступово, у міру розвитку роду експертизи, виділяються специфічні об'єкти дослідження, формулюються завдання, властиві тільки даній експертній діяльності, розробляються евристичні методики їхнього вирішення. У цей період виникає необхідність створення типових методик експертного дослідження.

У розвиненому роді експертиз видовий розподіл здійснюється вже по досліджуваних об'єктах. Надалі деякі види одного роду судових експертиз можуть стати настільки специфічними, що утворять окремий рід, а роди трансформуються в клас. Вищесказане найбільш яскраво проявляється для інженерно-технічних родів судових експертиз. Так, за останні роки в інженерно-технічному класу експертиз із роду „Дослідження причин та наслідків порушення вимог безпеки життєдіяльності та охорони праці” відокремився новий рід експертиз – „Дослідження причин і наслідків надзвичайних подій в гірничій промисловості та в підземних умовах”.

Оскільки всі судові експертизи перебувають на різних стадіях свого формування, не можна говорити про єдину підставу для їх підрозподілу по класах. Для сформованих родів судових експертиз характерні чітко сформульовані завдання і перелік питань, що виносять на вирішення експертам, структурованість по видах залежно від об'єктів, уніфіковані методики експертного дослідження.

Роди експертиз, що формуються, ще не мають чітко вираженого видового розподілу.